

TEOLÓGIÁT TANULNI

Reuss András

Evangélikus Hittudományi Egyetem
nyugalmazott egyetemi tanár
E-mail: andras.reuss@lutheran.hu

DOI: 10.56037/978-963-380-281-6.02

A szerző szükségesnek tartja, hogy a teológiai tudomány és a teológiai ismeretek a műveltség és a kultúra részeként elérhetők legyenek más foglalkozásban állók számára is, vagyis ne az egyházi szolgálatra való felkészítés legyen a teológiai képzés kizárólagos célja. Fontosnak tartja megkülönböztetni a teológia tanulásának többféle szintjét és helyszínét is, hogy a hallgatók ne pusztán tekintélyi alapon legyenek az ige befogadói, hanem értés és belső azonosulás alapján, és el ne tévedjenek a nézetek sokféleségében.

Kulcsszavak: lelkészképzés / hitoktatás / Vajta Vilmos / Wolfgang Huber / Philipp Jakob Spener

THE STUDY OF THEOLOGY

The author considers it necessary that theological science and theological knowledge are made available to people in other professions as part of education and culture, so that preparation for church service does not constitute the sole purpose of theological studies. He considers it important to distinguish between the various levels and locations of learning theology, so that the students are not merely recipients of the word based on authority, but on the basis of understanding and internal identification, and do not get lost in the diversity of views.

Keywords: pastoral training / religious education / Vilmos Vajta / Wolfgang Huber / Philipp Jakob Spener

A személyes hit és a teológiai tudomány, a teológiai oktatás és a lelkészképzés, valamint az egyetem és evangélikus egyházunk mint fenntartó viszonyának kérdé-

seiről még aktív teológiai tanárként és intézményi vezetőként ismételtlen megfogalmazhattam néhány gondolatot.¹ Ami nyomtatásban megjelent, ma is olvasható. Mindegyikük a maga korára tekintett, akár elhangzott dékáni beszéd, akár csak írott tanulmány volt, ezért lehet, hogy újra át kellene gondolni őket. Most nem erre, hanem arra vállalkozom, hogy a kötet témájában – teológia és tanulás – vessek papírra néhány gondolatot. A teológia tanulásához csak mint az egyes ember tevékenységéhez közelíteni, tehát sem az egyetemet, sem az egyházat nem tartva szem előtt, természetesen képtelenség. Viszont ez a szempont is megérdemel némi figyelmet.

Teológiát mindenkinek

Ma is sokszor elhangzó óvó figyelmeztetés egyházunkban, amelyet Dietrich Bonhoeffer 1933-ban írt le. „Sokkal kisebb kár, ha sokan, akik talán igazi teológusok lettek volna, inkább jó jogászok vagy orvosok lesznek, mint ha csak egyvalaki is teológus lesz, akinek nem kellett volna. A bőséges teológiai utánpótlás mindig kétértelmű jelenség.”² Az a valóságos veszély lebeghetett szeme előtt, amely akkor fenyeget, ha belső elhívás nélküli, társadalmi rangot, biztonságot és kényelmet, tehát csak egyéni érvényesülést kereső fiatalok választják a lelkeszi hivatást. Jó ötven évvel később, amikor itthon hirtelen megugrott a teológiai tanulmányokra jelentkezők száma, és már kilátásba helyezték a hazai teológiai képzés állami elismerését, tiszteletbeli doktorunk, Vajta Vilmos (1918–1998) a skandináv modellt kötötte lelkemre: ne zárjuk el a teológia tanulásának lehetőségét azok elől, akik akár már eleve, akár csak a tanulmányok végén döntenek úgy, hogy nem akarnak lelkészek lenni. A műveltség bizonyos teológiai alapismereteket is feltételez: miért ne legyenek a társadalomban magas fokú teológiai ismeretekkel rendelkező tanárok, orvosok, jogászok, természettudósok és más hivatású emberek, közöttük természetesen politikusok is? Ne szűk értelemben vett lelkészképző intézmény legyünk hát, hanem teológiai műhely, kutatóhely, amely párbeszédben áll más tudományágak művelőivel, és közben az egyházi szolgálatra is felkészíti az arra jelentkezőket. Ez természetesen két, egymástól nagyon eltérő szempont, amelynek vitái nagyrészt meghatározzák nemcsak az egyetemi teológiai képzésnek a különféle reformtörekvéseit, de sokszor feszültségforrást is jelentenek az említett oktatási intézmények és a fenntartó egyházak viszonyában.

Az evangélikus teológiai hagyomány eredetileg nem látott ellentétet e kettő, egyrészt a hit tartalmának tudatos végiggondolása, a tanítás, másrészt pedig a hit tovább-

¹ Lásd REUSS 1989; 1992a; 1992b; 2005.

² BONHOEFFER 2017, 329. o.

adásának, az igehirdetésnek a feladata között. Nemcsak Luther két kátéjában, hanem az *Ágostai hitvallás*ban és más iratokban is a tanítás szinonimája a prédikációnak: a tanítás az, amit prédikálnak, a prédikációban pedig tanítanak. A reformátor egy alkalommal ki is fejt: „a szegény, behálózott, gyötrődő lelkeknek” akart prédikálni, hogy „ahol szegény gyermekek, barátok vagy apácák vannak”, miként szabadulhatnak meg az emberi tanítások és előírások fogságából, hogy keresztyén szabadságban éljenek.³ A helyesnek tartott változtatásokat kereszttülerőszakoló wittenbergi rajongók ellen nem hangulatkeltéssel lépett fel, hanem a helyes úrvacsoráról, böjtről, képtiszteletről tanított példamutatóan higgadt érveléssel.⁴ A tiszta tanítás fontosságát egészen odáig menően tartotta fontosnak, hogy a püspökök, pápa, tudósok és bármely igét hirdető ember tanítását az igehallgató gyülekezetnek, azaz „a juhoknak kell megítélniük, vajon Krisztus hangján szólnak-e, vagy az idegenek hangján”.⁵ Ez nemcsak joguk, hanem egyenesen kötelességük. Az igehirdetés célja és rendeltetése nem kisebb, mint hogy a hallgatók, legyenek akár iskolázottak, akár írástudatlanok (mint a 16. században sokan), képesek legyenek Isten igéjét és az emberi bölcselkedést megkülönböztetni és e képesség alapján igehirdetőket elhívni és szolgálatba állítani. Nem a gyülekezeti demokráciát feltételezi ez a követelmény, amint az utókor gyakran (félre)értette, hanem az Isten igéjét tanuló és az abban tanított gyülekezetet. A reformációt követő felekezeti ortodoxia elkeseredett vitái mégis oda vezettek, hogy ezekben csak a teológiai képzett lelkészek tudtak részt venni, „a többi keresztyéneket kizárták, mintha azoké nem volna az Úr Igéje, hogy szorgalmasan tanulmányozzák” – állapítja meg a diagnózist a maga koráról Philipp Jakob Spener (1635–1705), a pietizmus atyja 1675-ben.⁶ Az általa javasolt gyülekezeti bibliaóra nem egyszerűen újabb alkalom egy prédikáció tartására vagy meghallgatására, hanem közös tanulás, kérdések és kétségek megválaszolása a tagok által kapott adományok és ismeretek megosztásával. Az eredmény pedig a lelki növekedés, ami abból áll, hogy a tagok maguk is alkalmassabbá lesznek a tanulásra, de a tanításra is a rájuk bízottak között.⁷

A 19. század vallásosságában a hitbeli tanulásnak és tanításnak ez az erőteljes hangsúlya kissé elhalványult. Talán nem vagyunk megengedhetetlenül felületesek, ha például Poszvék Sándor soproni teológiai tanár (1839–1914) egyik-másik beszédének kifejezésében, miszerint „itt állok, hogy tolmácsoljam az érzelmeket”⁸ a racio-

³ *Az emberi tanítások kerüléséről, valamint felelet azokra a szentírási helyekre, melyeket az emberi tanítások erősítésére idéznek* (1522). Ford. Márton Jenő. In: LVM 2: 417. o.

⁴ *Nyolc böjti prédikáció Wittenberg népének* (1522). Ford. Szabik Zsófia. In: LVM 6: 215–242. o.

⁵ *A keresztyén gyülekezet jogáról és hatalmáról* (1523). Ford. Hörk József. In: LM 4: 71. o.

⁶ SPENER 1993, 57. o.

⁷ Uo. 55–56. o.

⁸ *Líceumi olvasókönyv* 2018, 79., 133. o.

nalizmus korában az érzésekre hivatkozó Schleiermacher hatását gyanítjuk, akinek a gondolkodásában azért mégis megtalálható a tanulás momentumuma, amennyiben azt kívánja feléleszteni, tudatosítani, fejleszteni, ami benne van az emberben. A 20. század teológiai megújulása az emberben szunnyadó természetessel szemben a törést és a döntést hangsúlyozta, a bibliai elbeszélésekkel és kánonnal szemben pedig komolyan foglalkoztatta a történelmi hitelesség kérdése. Az utóbbit hangsúlyozva ennek a kornak az igehirdetői mintha azt mondták volna: itt állok, hogy tolmácsoljam a kétségeimet. Valójában azonban mégsem a tagadás, hanem az igazságról való megbizonyosodás vágya hajtotta őket, vagyis a tanulás, a növekedés, a hitelesség.

A teológia szintjei

Általános értelmében használtuk itt a teológia szót: a hit gondolkodása, gondolkodás a hitről. Ugyanígy teszünk, amikor most alapvetően a teológia három szintjéről beszélünk. Az egyik a teológia kutatása és előadása akadémiai szinten, amelynek rendeltetése az egyházi szolgálatra való felkészítésen kívül, hogy a hit ügyét és szempontját képviselje a tudományok világában, és párbeszédet folytasson azok képviselőivel. A másik a felkészítés a felsőfokú tanulmányokkal felvértezett mindennapos egyházi szolgálatra: igehirdetésre, tanításra, lelkipásztorolásra és arra, hogy a lelkész képes legyen párbeszédre vagy vitára a hitről, akár egyházi szervezés keretében, akár spontán testvéri beszélgetés és vigasztalás során, amint a *Schmalkaldeni cikkek* fogalmaz.⁹ Harmadikként a fogalomnak ebben az általános és tág értelmében teológiát művel még az unokáját helyes imádkozásra tanító és szavait helyreigazító, iskolázatlan nagyszülő is.

A teológiai tevékenységek e három szintje között különbség van, de amennyiben a maga helyén mindegyik elvégzi, ami a hivatása, mindegyiket csak a maga szintjével lehet összemérni, tehát tudóst a tudóssal, lelkészt a lelkésszel, diplomával nem rendelkező laikust a diplomával nem rendelkező laikussal.

A vázolt általános értelemben a teológia – mint gondolkodás a hitről – mindhárom szinten számot ad ugyanis arról, hogy mi a forrása, mi a mértéke, mi a tartalma. Egyik szint sem képes minden emberi kérdést megválaszolni. Mindegyiket foglalkoztatja az Istenről és a hitről való beszédre nézve, hogy mi helyes vagy helytelen. Mind küldetésének tudja a hit továbbadását (1Pt 3,15), és kérdezi azt is, hogy milyen az igaz hitnek megfelelő életvitel. Semmiképpen sem volna helyénvaló a szintek közötti minőségi különbségről beszélni, ami azonban nem jelenti, hogy a három szint egymáshoz való viszonyát ne terhelné meg sok feszültség és értetlenség.

⁹ *Schmalkaldeni cikkek* III. 4. In: KK 4: 61. o.

A teológia tanulásának színhelyei

Az egyház közéleti felelősségéről szólva Wolfgang Huber három olyan területet nevez meg, ahol ezt másodlagosan gyakorolja.¹⁰ Ezek az egyház oktatási tevékenysége (1), az igazságosságért, (2) valamint a segítségnyújtás kultúrájáért való fellépés (3). A másodikra a politikai felelősség, a harmadikra a diakónia szót használja. A teológia fent vázolt széles jelentésében használva a fogalmat az elsőnek említett felelősségre nyugodtan mondhatjuk, hogy ott a teológia tanulására nyújtott lehetőségről (is) van szó, amelynek három helyszínét vázolja fel Huber: a gyülekezetet, az egyházi fenntartású egyházi intézményeket és az állami fenntartásúakat.

Ugyan gyülekezeteinkben egyre inkább már nemcsak lelkészek, hanem képzett hitoktatók és más gyülekezeti munkások is működnek, kevésbé tudatosult, hogy a gyülekezet a vallási élet gyakorlásán kívül a hittel kapcsolatos ismeretek megszerzésének, vagyis a teológiai tanulásnak is a helye. Érdemes lenne megvizsgálni, hogy a lelkiség (vallásosság) gyakorlása, a hitébresztés és a közösségépítés mellett milyen súllyal és mennyire átgondoltan van jelen az egyházi szolgálat tanítói jellege és feladata gyülekezeteinkben. Fontos lépés, hogy az éves gyülekezeti munkaprogramok anyagával most már évek óta ösztönzést és segítséget is kapnak ehhez a hazai gyülekezetek.

Az egyházi fenntartású oktatási intézmények (óvodák, iskolák) esélye, hogy a hittan oktatásán túl a hit és a tudás kiegyensúlyozott viszonyához segítsék a diákokat, akiknek az életorientációhoz is jó indítást adhatnak. A felnőttképzésben pedig felsőfokú vagy ahhoz közelítő teológiai képzést nyújtanak nemcsak egyházi szolgálatra készülőknek, hanem más érdeklődőknek is. Az állami fenntartású intézmények hittanórái sokszor az első találkozás és sokszor a hitről szerzett egyetlen benyomás lehetőségét kínálják a beiratkozott gyermekeken kívül azok szüleinek is. Fel kellene mérni, hogy az így mutatkozó nyereség-e a nagyobb, vagy az a veszteség, hogy akik amúgy is részt vennének a gyülekezeti életben, inkább az iskolát választják.

A teológia tanulása a különbözőségek sokaságában

Elsősorban a felsőfok szintjén egy sor olyan különbözőség hat, amelyet a teológia iránt érdeklődő két körülmény miatt egyszerűen nem tud kikerülni. Az egyik körülmény, hogy a teológia tanulásába belevágó embert a maga hitének, kegyességének vagy lelkiségének irányultságában meghatározza az a sajátos út, amelyet bejárt, míg

¹⁰ HUBER 2002, 261–271. o.

erre a döntésre jutott,¹¹ és ezekben a tanulmányokban ettől különböző tapasztalatok érik. A különböző lelki háttérből érkezők találkozása egymással már önmagában is feszültségekkel járhat. Az esetleges feszültségeket fokozhatja az előadók tőlük eltérő háttere és élettapasztalata. Kicsúszhat futó megjegyzésként valakinek a szájából, de éppúgy lehet csatába hívó riasztás is meghallani másokról vagy magunkról: evangélikál, evangéliumi, fundamentalista, evangélikus hitvallásos, karizmatikus, liberális, lutheránus vagy pietista. Ha azonban közelebbről megnézzük az embereket, akiket ezekkel a jelzőkkel illetnek, sok esetben kiderülne, hogy egyetlen ilyen jelző sem elégséges a másik jellemzésére. Mi magunk pedig nem érezzük találva magunkat. A másik körülmény, hogy az így együtt tanulásba kezdők olyan világba lépnek, amely nem nélkülözi a különbözőségeket sokaságát. Gondoljunk az egyetemi képzés tudományosságának kritériumaira és vele szemben arra az egyházi elvárásra, hogy a megszerzett diploma a gyakorlati életre készítsen fel. Mint minden emberi közösségben, itt is szerepe van a nemzedéki különbségnek. A fiatalok nem tudják még, mi vár rájuk a szolgálatban – hangoztatják az öregek, akik pedig azt kénytelenek hallgatni, hogy már nem értik és nem tudják felfogni, mi vár egy fiatalra ma. Mennyi értetlenség, ellentét, vádaskodás, gyanakvás és bizalmatlanság története az egyház története és jelene, de egyúttal legalább ennyire annak is, milyen roppant lelki és szellemi erő, mennyi emberi áldozathozatal és nem utolsósorban isteni bölcsesség munkálkodott azon, hogy mégis jó irányba menjenek a dolgok. Nem kell hosszú ismerkedés, hogy a gyülekezetbe lépő új érdeklődő vagy a kezdő teológiai hallgató is észrevegye a felekezetek közötti és a felekezeteken vagy kegyességi irányzatokon belüli teológiai különbözőségeket, vitákat és ellentéteket – esetleg még bizalmatlanságot is. Pedig a Bibliában is, amelyet a keresztyénség minden irányzata alapvető dokumentumának tart, nemcsak szám szerint négy evangélium van, hanem ezek számos ponton eltérnek egymástól, de mégis mondhatjuk Lutherrel: „Legyünk tehát bizonyosak abban, hogy csak egyetlen Evangélium van; aminthogy az Újtestamentum egyetlen könyv, és egy a hit és egy az ígéletét adó Isten.”¹²

Az egyháztörténet azt mutatja, hogy ezekre a feszültségekre és értetlenségekre nézve sok jó tanácsot lehet adni, de véglegesen megnyugtató megoldás nem létezik. Ezzel együtt kell élni, nem beletörődve, hanem azon fáradozva, hogy legyenek találkozások, legyen párbeszéd, nem pedig elkülönülés vagy – ahogyan mondani szokták – egymás beskatulyázása. Nem, ez nem azt jelenti, hogy minden mindegy, nem *everything goes* (minden mehet), ahogy az angol mondja. A megoldáshoz kevés a tolerancia, ami

¹¹ „Kegyességi irányultságunk, beállítottságunk sok esetben attól függ, hogy milyen közegben nőttünk fel, milyen hatások értek a családban, gyülekezetben, megtérésünk idején és azután. Meghatározók lehetnek a genetikai, alkati, nemzeti, személyiségi összetevők is.” (SZEVERÉNYI 2013)

¹² *Előszó az Újtestamentumhoz* (1522). Ford. Szita Szilvia. In: LVM 5: 287. o.

egymás feltétel nélküli eltérése vagy éppen elszenvedése, hanem miközben azon vagyunk, hogy meggyőzzük a másikat, igyekezzünk megérteni egymás szempontját, sőt igyekezzünk tanulni egymástól. S tételezzük fel, hogy a másik is őszintén, szívből törekedik a hit megélésére és az igazság megismerésére. Természetesen, bár nem könnyű, még ha olykor úgy is érezzük, hogy tűrőképességünk határára érünk, mégis viseljük el egymást szeretettel (Ef 4,2). Mindez nem kevésbé a teológia tanulásának része, mint a régi nyelvek megtanulása, az egyházatyák vagy a reformáció megismerése. S amint egy jelentős dialógusdokumentum fogalmaz, az egyházak megbékélése folyamatos kommunikációt igényel „még ott is, ahol már létezik egyházi egység, vagy helyreállították azt. Mert amíg a bűn és a vizsály köztünk marad, és amíg keresztyének és egyházak változó időkben és egy változatos világban élnek, ez a folyamat sosem ér véget.”¹³ Ráadásul viszont a különbözőség roppant nagy taktikai és stratégiai erőforrás is lehet, mert a különböző irányzatok más és más beállítottságú embereket képesek az evangéliummal megszólítani vagy a hit igazságáról meggyőzni.

Teológiát tanulni együtt

Fölöslegesnek tűnik akár csak az említés szintjén is a másokkal együtt való tanulást hangsúlyozni. Hiszen mindig is így folyik a tanulás: ősidőktől fogva a szülők tanítják gyermekeiket, a tanítók a rájuk bízott tanulókat, a lelkészek a gyülekezetet, a professzorok a hallgatóikat. A könyvek segítségével ugyan már egymagában is nekigyürkőzhet valaki a tudomány, így a teológia roppant kincsházának, hogy aztán egy tanár vagy bizottság megállapítsa előrehaladását és felkészültségét. Ha azonban másokkal együtt tanulunk, ha közösen vágunk neki a tudás hegyének, akkor nemcsak többet, de jobban is megismerhetjük, mint ha egyedül, magányosan igyekezzünk a csúcra. A társak kérdései, fenntartásai, szempontjai és meglátásai hatékonyabbá teszik saját megismerésünket, és segítenek, hogy az ismeretek jobban belénk véssődjenek. Hiszen a teológia tanulásában, a hitünkkel kapcsolatos ismeretekben nemcsak azok értelmes elsajátításáról van szó, hanem a dolgok lényegét tekintve arról is, hogy mindez miként érinti az embert, aki hisz, és mit jelent a világnak, amelyben élünk. Ezért a tanulásban mindig, de a teológia tanulásában fokozottan fontos tapasztalat, hogy tanítva tanulunk.

Az együtt azonban nem pusztán létszám kérdése. A reformáció történetének Luther halálát követő időszakát nem szoktuk a hittanórákon tárgyalni, talán azért, mert nem visel magán hősiességek vonásokat. Melancthon szerepét ezekben a harcokban

¹³ *Az egység felé* (1984), 249. o.

leegyszerűsítve és igaztalanul úgy szokták bemutatni, mint aki gyengének bizonyult, mindenáron megbékélésre törekedett, és ezért nem tartott ki igazán következetesen a reformáció ügye mellett. Ha azonban ezt a képet árnyaljuk, ha megismerjük a részleteket is, általánosan bevett közhelyeknek kell búcsút mondanunk, és sok tanulásra lelünk. Az együtt ugyanis a létszámon túl minőséget is jelöl. Melanchthon, aki az emberi problémákhoz is tudósként közelített, posztilláskönyvében fájjalja azt a durva hangot, amely a teológusok vitáiban tapasztalható, és megállapítja, gyakran a legtanulatlanabbak lépnek fel embertelen (bestiali) mogorvasággal a tanultabbakkal és szerényebbekkel szemben. Az egyházban nem így kellene lennie, mondja, hanem „némileg szeretetben” (aliquid amanter) kellene egymással beszélni és az egyetértést előmozdítani. A mértéktelen vitákat nem lehet a buzgósággal menteni, mert „nem Istennek tetsző az az igyekezet, amely olyan dolgok miatt háborog (tumultuari), amelyeket nem ismertek meg kellően”.¹⁴

A felsőoktatásban a tanulás és az oktatás közösségi jellege a korábbiaknál nagyobb hangsúlyt kapott az utóbbi időkben. Korábban inkább csak a sok hallgató előtt nagy előadásokat tartó egyetemi tanárokról, professzorokról beszéltek, akiknek a neve és híre adott rangot egy-egy fakultásnak. A tananyagot a korábbi képzési módban nagy összefoglaló kompendiumok szolgáltatták, amelyek összefoglalóan ismertettek irányzatokat, bemutattak alkotókat és műveket azok megtanulandó értékelésével együtt. Különösen az angolszász felsőoktatásban és annak hatására kerültek előtérbe a tutorok, akik a hallgatókat akár egyenként, akár kisebb csoportokban tanácsolják, segítik, támogatják tanulmányi vagy kutatási programjuk összeállításában és megvalósításában. A képzés egyre inkább azt tűzi célul, hogy a művekkel és irányzatokkal a diákok személyes találkozás révén ismerkedjenek meg, és annak alapján maguk alakítsák ki véleményüket, nem nélkülözve a tutoriális segítséget. Az oktatók által vezetett szemináriumokhoz képest az ilyen tanulás előnye, hogy több lehetőséget ad az egyéni érdeklődés kielégítésére, és a diák aktivitását igényli, mert nem lehet tétlenül és némán megbújni mások háta mögött. Magyarországon egyelőre a tehetséggondozás területén beszélnek tutorokról. Az ilyen tanulásban tehát – a félreértések elkerülése végett ezt meg kell említeni – nem a mindig hallgató az igazán jó diák. A magyar „hallgató” szó az egyetemi polgárra nézve nem adja vissza a más nyelveken használatos *student*, *studiosus* értelmét, aminek jelentése: törekvő, tudományra vágyó, érdeklődő. Az ilyen hozzáállás az, amely előidézheti a tanulásra alkalmas légkört. Így valósulhat meg a mondás, hogy a diák nem edény, amelyet meg kell tölteni, hanem fáklya, amelyet meg kell gyújtani.

¹⁴ Melanchthon: *Dominica II. post Trinitatis*. Evangelium Lucae 14. Lk 14,15–24. In: CR 25: 45.

A teológia tanulása lehetséges, de veszélyes

Feltétlenül állítható, hogy a teológia tanulása fáradságos, de lehetséges. Az ismeretek megszerzéséhez, hogy az erőfeszítés nyomán valamilyen eredmény mutatkozzék, ajánlatos egy végiggondolt utat bejárni. Abszurd terv lenne, ha valaki a könyvtárban található összes könyvet egymás után sorban akarná elolvasni. Aki alapvető tájékozódást keres, vegyen kézbe egy átfogó művet, amely, mint valami térkép, az egészet mutatja, csak éppen az apró részletek nélkül. Akit valamely kérdés izgat, vágjon bele bátran akár egy apró részlet tanulmányozásába. Hamarosan úgy fogja érezni magát, mint az, aki a gazdagon terített asztal abroszának sarkát húzza: minél inkább húzza a sarkát, annál inkább jön vele az egész. Sok szellemi erőfeszítés, lemondás és önfegyelem árán – a régi nyelvek elsajátításával, a Biblia könyveinek és korának alapos megismerésével, az egyháztörténetben jártasságot szerezve, a hagyomány különféle dokumentumait, valamint régi és új szerzők műveit feldolgozva – az ember eljuthat oda, hogy többé-kevésbé eligazodik a teológiai tudományban, és fokozatosan feltárul előtte a teológiai gondolkodás világa. A formális vizsgák, dolgozatok, tanulmányok, értekezések, szóbeli előadások egyre újabb alkalmakat kínálnak az ismeretek megfogalmazására és összefoglalására, akár szóban, akár írásban. A teológiát tanuló is átélheti, amit Comenius vándora hall, amikor kérdésére a bibliotékában bölcsességgel töltkező tudósok egyike a kérdésre, hogy milyen az íze, így válaszol: „Amíg rágom, keserűséget vagy savanyúságot érzek, de aztán édessé válik.”¹⁵ Aki teológiát tanul, ne féljen szembenézni nehéz kérdésekkel. Törekedjen arra, hogy ne „Isten beszédeinek alapelemeinél” ragadjon le, a bébiételnél a kemény eledel helyett (Zsid, 5,12). Hitének szilárdságát ne alacsony kompetenciaszintjére alapozza. Viszont hitét sem pótolja vagy helyettesíti a tudás.

Bármilyen tudás megszerzése önbizalmat ad az embernek. Aki az egyik nap diplomát szerez, a csúcson érezheti magát azokhoz képest, akik még az iskolakapun belül vannak. Gondoljon azért bele, hogy másnap tapasztalat nélküli kezdőként tanácstalanul áll a maga útjának kezdetén. Óvakodjék attól, hogy végzett teológusból beképzelt teológussá váljék. „Ilyen időkben inkább visszahúzódó legyen, mint túl hangos. A hangos beszéd látszatbiztonságának ugyanis semmi köze sincs a bűnbánat és az evangélium bizonyosságához.”¹⁶ Ne rázza le magáról és ne vesse meg, amit nála komolyabb és okosabb, nála nem kevésbé hívő emberek fontosnak tartottak végiggondolni és kimondani. Akarjon hát mindent jól, és nem csak náluk jobban tudni. Legyen kész arra, hogy tanuljon hívőktől és hitetlenektől, gyülekezeti tagoktól és kollegáktól úgy, mint eddig, mérlegre helyezve és megemészte a hallottakat.¹⁷

¹⁵ COMENIUS 1990, 55. o.

¹⁶ BONHOEFFER 1933, 330. o.

¹⁷ Uo. 329. o.; REUSS 2015.

Isten ismerete és az ember önismerete, amelyhez a teológia segítségével juthat, azért is veszedelmes, mert egyrészt arra készlet, hogy kritikusan nézzük a világot: az ember önmagába vetett bizakodását, a világ megjobbítására irányuló képességét vagy éppen az emberi együttélés igazságos rendjére irányuló erőfeszítéseket, másrészt viszont azt sem engedi meg, hogy akár saját erőnk, akár általában az emberi erő gyengeségére hivatkozva kivonjuk magunkat az emberi felelősség alól.¹⁸ A teológia a maga istenismerete és emberismerete alapján óv attól, hogy az egyes ember és az egyház világmegváltó ideológiák, politikai vagy társadalmi rendszerek kiszolgálójává legyen, sőt „mindig szembehelyezkedik a mindent megvalósítani akaró emberi eszmékkal és az emberi szellem omnipotenciájával”,¹⁹ de közben odaadó fáradozásra buzdít megkülönböztetések nélkül minden ember javáért.

Túl a teológia tanulásán

A teológia mint a változó időben és a mindenkori emberek adottságaival végzett tudomány végső soron az evangéliumról szól, amelynek célja, hogy az ember ember legyen, krisztusi ember. A célt, a krisztusi embert, aki Istennel kiengesztelődött, nem tanulás és nem ismeret hozza létre. A teológiának kutatnia kell, beszélnie kell róla, de nem a teológia valósítja meg, hanem Isten ajándékozza.

A teológia mint Isten igéjének tudománya annak végiggondolt belátásához vezet el az embert, hogy önmagát, teljes valóját csak Istennel való viszonyában ismerheti meg igazán, amint az emberről szóló disputációjának tételeiben Luther kifejtette: „Nincs remény arra, hogy az ember lényege szerint önmagát megismerje. Erre csak akkor juthat el, ha meglátja a forrást, aki maga az Isten.”²⁰

A teológiát ezért lehet tanulni, de megtanulni vagy kitanulni lehetetlen, mert a megvalósulás egy elválaszthatatlan, mégis másik, felülről való (Jn 3,7–8) dimenzió. „Tudálékos mindentudás és vélt igazság lenne”,²¹ ha a teológia csak annak az ismerete lenne, hogy mit tanít a keresztyénség, tehát úgy foglalkozna vele a teológus, hogy kizárólag másokra és nem magára gondol, önmagát minden elkötelezés alól kivonná, és nem fogná fel, rá is vonatkozik a próféta szó: te vagy az az ember, akit Isten teremtett, Krisztus megváltott, és a Szentlélek új életre hív, hogy Isten megújított világának része légy.

¹⁸ KELLER 2011, 175. o.

¹⁹ Uo. 176. o.

²⁰ *Disputatio de homine* (1536). In: WA 39/I: 175–180. o. A 17. tétel fenti fordítását Fabiny Tamás készítette, vö. KELLER 2011, 174. o.

²¹ BONHOEFFER 1933, 330. o.

Bibliográfia

Rövidítések

CR = *Corpus reformatorum*. Berlin–Halle–Braunschweig, 1834–.

KK = *Konkordiakönyv. A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai*. 1–5. köt. Szerk. Reuss András. Luther Kiadó, Budapest, 2008–2021.

LM = *D. Luther Márton művei*. 1–6. köt. Szerk. Masznyik Endre. Wigand, Budapest–Pozsony, 1904–1917.

LVM = *Luther válogatott művei*. 2–9. köt. Szerk. Csepregi Zoltán et al. Luther Kiadó, Budapest, 2011–.

Hivatkozott művek

Az egység felé. A katolikus–evangélikus egyházi közösség modelljei, formái és szakaszai.

A Római Katolikus – Evangélikus–lutheránus Közös Bizottság jelentése (1984). In: *Úton az egység felé. A római katolikus – evangélikus párbeszéd dokumentumai 1972–2013*. Szerk. Reuss András – Görfölv Tibor. Luther Kiadó – Vigília Kiadó, Budapest, 2021. 233–290. o.

BONHOEFFER, Dietrich: Mit tegyen a teológiai hallgató ma? [1933] Ford. Reuss András. *Lelkipásztor*, 92. évf. 2017/8–9. sz. 329–330. o.

COMENIUS, Johannes Amos: *A világ útvesztője és a szív paradicsoma* [1663]. Ford. Dobossy László – Mayer Judit. 2. kiad. Bibliaiskolák Közössége, Budapest, 1990.

HUBER, Wolfgang: *Az egyház korszakváltás idején*. Ford. Szabó Csaba. Kálvin Kiadó, Budapest, 2002.

KELLER, Rudolf: A teológia jelentősége az egyetemi tanulmányi rendszerben. Ford. Fabiny Tamás. *Lelkipásztor*, 86. évf. 2011/5. sz. 173–176. o. Web: <https://archiv.lutheran.hu/teologia/rudolf-keller-a-teologia-jelentosege-az-egyetemi-tanulmanyi-rendben>. (Megttekintés: 2024. május 21.)

Líceumi olvasókönyv. Összeáll., bev., szerk. Horváth Edit. Berzsenyi Dániel Evangélikus (Líceum) Gimnázium és Kollégium, Sopron, 2018.

REUSS András: Szent Írás. *Lelkipásztor*, 64. évf. 1989/11. sz. 606–613. o.

REUSS András: Teológia a hit és a tudomány feszültségében. *Lelkipásztor*, 67. évf. 1992a/11. sz. 355–358. o.

REUSS András: A Szentírás közepe. *Lelkipásztor*, 67. évf. 1992b/12. sz. 398–401. o.

REUSS András: Teológiai képzésünk gondjai és távlatai. *Credo*, 11. évf. 2005/3–4. sz. 287–307. o.

REUSS András: Önképzés – dacolni a lehetetlennel. *Lelkipásztor*, 90. évf. 2015/8–9. sz. 292–295. o.

SPENER, Jakab Fülöp: *Pia Desideria. Istenfélő kívánságok* [1675]. Ford. Rejtő Mária. Primo Kiadó, Dabas, 1993.

SZEVERÉNYI János: Kegyettségi irányultságunk. *Híd*, 2013/4. sz. 3. o.